DIMENSIUNEA JURIDICĂ ŞI PRACTICĂ A PROTECŢIEI MARTORILOR ÎN PROCESUL PENAL

Irina COJOCARU,

Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 343.14:343(478)(094.4) E-mail: cojocaru.irina.vladimir@gmail.com

Martorii sunt „ochii şi urechile justiției", care ajută instanța să decidă într-o anumită cauză, contribuind astfel la înfăptuirea justiției. Ei joacă un rol indispensabil în cadrul unui sistem de justiție penală adversarial, îndeplinind datoria de a sprijini instanța în descoperirea adevărului și având capacitatea de a schimba cursul întregului caz.

În conformitate cu Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova, martorul este persoana obligată să depună o mărturie veridică, să se prezinte în fața instanței și să îndeplinească alte îndatoriri procesuale. Însă, în realitate, martorii pot fi expuși presiunilor și riscurilor care le pun în pericol siguranța personală și a celor apropiați. De aceea, legislația prevede măsuri speciale de protecție, menite să le ofere un cadru sigur pentru a-și îndeplini rolul în cadrul procesului penal.

Obligația statului de a proteja martorii decurge din articolele 2 și 3 ale Convenției Europene a Drepturilor Omului, care impun prevenirea riscurilor la adresa vieții și integrității persoanei. Articolul 6 al aceleiași convenții permite luarea unor măsuri speciale, inclusiv garantarea anonimatului martorilor, cu condiția respectării drepturilor apărării și a echității procesului.

Protecția martorilor în Republica Moldova este reglementată de Codul de Procedură Penală și Legea nr. 105 din 2008 privind protecția martorilor și altor participanți la procesul penal. Acestea stabilesc obligația organelor judiciare de a interveni atunci când viața, integritatea sau libertatea martorilor sunt puse în pericol ca urmare a contribuției lor la înfăptuirea justiției. Pe plan internațional, Republica Moldova este parte la Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, Convenția de la Palermo împotriva criminalității transnaționale organizate și Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției. Aceste instrumente impun statelor semnatare obligații clare privind protejarea martorilor, prevăzând atât măsuri de ordin legislativ, cât și posibilități de cooperare internațională, cum ar fi relocarea transfrontalieră sau audierea prin mijloace electronice.

Recomandarea Rec(2005)9 a Consiliului Europei subliniază o serie de principii fundamentale privind aplicarea măsurilor de protecție a martorilor. Printre acestea, principiul proporționalității impune ca măsurile adoptate să fie adecvate gradului de risc identificat și să nu afecteze în mod excesiv drepturile procesuale ale părților. Confidențialitatea este un alt principiu-cheie: divulgarea neautorizată a informațiilor referitoare la identitatea martorului sau la natura măsurilor aplicate trebuie preveni-

tă și sancționată penal. De asemenea, protecția trebuie să fie disponibilă înainte, în timpul și după proces, reflectând caracterul continuu al riscurilor la care sunt expuși martorii. Nu în ultimul rând, eligibilitatea pentru protecție poate include, în funcție de sistemul juridic, nu doar martorii audiați formal, ci și persoanele care urmează să depună mărturie sau furnizează probe relevante[4].

Conform autorului român Gheorghe Mateuț, măsurile de protecție a martorilor se împart în măsuri cu caracter procedural, ce vizează protecția în fața organelor procesului penal, și măsuri extraprocedurale [1]. Recomandarea nr. R (97) 13 a Consiliului Europei propune o serie de măsuri procedurale pentru protecția martorilor, precum înregistrarea audiovizuală a declarațiilor în faza anchetei preliminare, folosirea declarațiilor prealabile ca probe în situații speciale, dezvăluirea identității martorilor în cel mai târziu stadiu posibil și excluderea presei sau publicului din proces, subliniind totodată caracterul excepțional al anonimatului martorilor [3]. În legislația națională, măsurile procedurale includ dreptul de a refuza să depună mărturie, măsuri materiale și garanții privind anonimatul. Astfel, articolul 90 alin. (2) din Codul de Procedură Penală prevede că nicio persoană nu poate fi obligată să facă declarații care îi pot dăuna sau rudelor apropiate, fundamentat pe dreptul la un proces echitabil, exemplificat de cauza Unterpertinger c. Austriei [5]. Anonimatul martorului, considerat o garanție esențială în protejarea persoanelor vulnerabile, echilibrează necesitatea probei cu protecția vieții și securității acestora, iar utilizarea mărturiei anonime trebuie să fie însoțită de garanții adecvate..

Audierea în condiții speciale, reglementată în art. 110 CPP, permite martorului să comunice sub o identitate diferită, iar procedura se aplică atunci când există un risc real pentru viața sau integritatea martorului, fiind folosită și audierea prin videoconferință cu distorsionarea imaginii și vocii, respectând dreptul la apărare [2, p. 366].

Programele extraprocedurale de protecție a martorilor vizează o gamă complexă de măsuri care depășesc sfera strictă a Codului de procedură penală și se aplică în funcție de gravitatea și natura riscurilor la care este expus martorul. Aceste măsuri includ protecția preventivă, aplicarea de măsuri urgente (precum paza personală, relocarea temporară sau interceptarea comunicărilor), precum și măsuri de protecție reglementate de Legea nr. 105-VI/2008, cum ar fi protejarea identității, schimbarea domiciliului, a locului de muncă sau de studii, schimbarea identității și a înfățișării, instalarea unui sistem de alarmă, schimbarea numărului de telefon și protejarea bunurilor. În paralel, martorii pot beneficia și de măsuri de asistență – integrare socială, recalificare profesională, asistență juridică, medicală, psihologică – aplicate cumulativ și individualizat.

Relocarea într-o țară străină reprezintă una dintre cele mai complexe și costisitoare măsuri de protecție a martorilor, implicând nu doar resurse financiare și logistice semnificative, ci și un impact major asupra vieții martorului și a familiei sale, precum și dificultăți legate de relațiile internaționale. Cu toate acestea, pentru multe state mici ca Republica Moldova, aceasta poate fi singura opțiune viabilă pentru a asigura securitatea efectivă a martorilor amenințați.

Martorii incluși în program au anumite obligații, precum colaborarea loială cu autoritățile, respectarea regulilor de protecție, confidențialitatea și evitarea comportamentelor care le-ar putea compromite securitatea. Cazul A și B c. României subliniază faptul că nerespectarea acestor obligații poate duce la diminuarea eficienței protecției oferite, chiar dacă statul își îndeplinește responsabilitățile [6].

Cu toate că Republica Moldova a înregistrat progrese semnificative în alinierea legislației la standardele internaționale, persistă provocări majore în ceea ce privește implementarea efectivă și coerentă a normelor, infrastructura, formarea actorilor implicați și colaborarea interinstituțională. Astfel, protecția martorilor rămâne o dimensiune vulnerabilă, dar esențială, a sistemului judiciar, necesitând reforme constante și adaptări la realitățile juridice și tehnologice actuale.

Referințe:

• *Cărți și publicații monografice:*

1. MATEUȚ, G. Protecția martorilor. Utilizarea martorilor anonimi în fața organelor procesului penal. București: Lumina Lex, 2003. 287 p.
2. DOLEA, I. Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat. Chișinău: Cartea Juridică, 2009. 416 p.

• *Acte normative internaționale și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului:*

3. Recomandarea Nr. R (97) 13 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei către statele membre privind intimidarea martorilor și drepturile apărării, 10 septembrie 1997. [accesat: 30 martie 2025]. Disponibil: https://rm.coe.int/16804c4a0f
4. Recomandarea Nr. Rec(2005)9 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind protecția martorilor și colaboratorilor justiției, adoptată la 20 aprilie 2005. [accesat: 2 aprilie 2025]. Disponibil: https://rm.coe.int/0900001680a59624
5. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza Unterpertinger c. Austriei, hotărârea din 24 noiembrie 1986, cererea nr. 9120/80. [accesat: 11 aprilie 2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57588
6. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cauza A și B c. României, hotărârea din 2 iunie 2020, cererea nr. 48442/16. [accesat: 15 martie 2025] Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202621

Recomandat
***Tatiana VÎZDOAGĂ**, dr.în drept, prof.univ.*